

Pedagogija Stjepana Matičevića:

Povodom stotinu i četrdesete godišnjice rođenja i osamdesete godišnjice smrti

Igor RADEKA

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

UDK: 37.091.4Matičević, S.

UDK: 37Matičević, S.-05

DOI: 10.15291/ai.3210

PREGLEDNI ČLANAK

Primljeno: 5. studenoga 2020.

SAŽETAK

KLJUČNE RIJEČI:

kulturna pedagogija,
personalizam,
funkcionalizam, studij
pedagogije

U članku koji slijedi analizira se život i rad Stjepana Matičevića (1880. – 1940.). Potječe iz ugledne građanske obitelji iz Srijemske Mitrovice. Nakon završetka studija filozofije, klasične filologije i povijesti te stjecanja doktorata znanosti iz filozofije, gimnazijski je profesor u Osijeku i Senju, a nakon toga profesor u Kraljevskoj muškoj gornjogradskoj učiteljskoj školi u Zagrebu. Vanjsku suradnju s Mudroslovnim fakultetom, uz istovremeni honorarni rad na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu, na kraju zamjenjuje stalnim namještenjem na Mudroslovnom fakultetu (od 1926. Filozofski fakultet) Sveučilišta u Zagrebu od 1920. do kraja svog života.

Nakon Franje pl. Markovića i Đure Arnolda, prvih sveučilišnih profesora koji predaju pedagogiju kao dio filozofije na Fakultetu studentima nastavnčkih studija, Stjepan Matičević izdvaja je iz filozofije kao samostalnu znanstvenu disciplinu – poput Johanna Friedricha Herbarta koji pedagogiju afirmira kao samostalnu znanost u svijetu. Matičević utemeljuje prvi studij pedagogije u Hrvatskoj 1928. godine, od kada se stežu i doktorati znanosti iz tog područja u Hrvatskoj. U osam knjiga i sedamdeset objavljenih članaka na originalan način fundira pedagojsku znanost.

Stjepan Matičević prvi je i ujedno najugledniji sveučilišni profesor pedagogije u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova. Uz angažman u mnogim prosvjetnim, sveučilišnim i kulturnim organizacijama prvi je i do sada jedini pedagog koji je bio stalni član Jugoslavenske/Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Ove 2020. godine navršava se 140. godišnjica rođenja i 80. godišnjica smrti velikoga hrvatskog pedagoga, prvoga i do sada jedinog akademika pedagoga, prof. dr. sc. Stjepana Matičevića koji je oznanstvenio pedagogiju, vodio visokoškolsko obrazovanje nastavnika i utemeljio prvi studij pedagogije u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova. Zbog njegove važnosti, znanstveni i nastavni centar Sveučilišta u Zadru, koji ove godine također obilježava petnaest godina svoga rada usmjerenog na inicijalno obrazovanje i trajni profesionalni razvoj nastavnika te vođenje europskih i znanstveno-istraživačkih projekata posvećenih odgoju i obrazovanju, s razlogom nosi ime Stjepana Matičevića. Kao stalni suradnik Centra „Stjepan Matičević“ i pročelnik Odjela za pedagogiju Sveučilišta u Zadru u članku koji slijedi analiziram još uvijek nedovoljno poznat život i pedagoški djelo Stjepana Matičevića.

ŽIVOTNI PUT I PEDAGOGIJSKI RAZVOJ STJEPANA MATIČEVIĆA

Stjepan Matičević potječe iz ugledne građanske obitelji u Srijemskoj Mitrovici¹. Otac, također Stjepan Matičević, bio je trgovačko-pravni zastupnik parobrodarskoga društva u Srijemskoj Mitrovici, a majka Adalbertina Matičević (djevojačko prezime Kupferschmiedt) kći uglednog ljekarnika u Srijemskoj Mitrovici. Rođen je 19. prosinca 1880. godine u Velikom Gradištu (tada Kraljevina Srbija), tijekom brodske plovidbe Dunavom. Imao je dva brata, Maksimilijana i Rudolfa. Otac ga je odgajao uz stroga moralna i radna načela, a majka mu je u ozračju ljubavi razvijala osjećaj za umjetnost.

Završio je pučku školu u Srijemskoj Mitrovici. Gimnaziju je započeo u Srijemskoj Mitrovici, odakle prelazi na vrlo uglednu Kraljevsku gimnaziju u Vinkovcima. Profesori u vinkovačkoj gimnaziji bili su mu vrsni stručnjaci, među ostalima, jezikoslovac i priređivač brojnih izdanja hrvatskoga pravopisa Dragutin Boranić. Kao marljiv učenik postizao je izvrsne rezultate i maturirao 1899. godine.

Iste godine na Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisuje studij filozofije, klasične filologije i povijesti gdje, među ostalima, sluša predavanja

¹ U vrijeme rođenja Stjepana Matičevića Srijemska Mitrovica bila je u sastavu Vojne krajine, pograničnog područja Habsburške Monarhije koje je bilo obrambeni pojas od Osmanskog Carstva. Odluka o ujedinjenju Vojne krajine s Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom u sastavu Austro-Ugarske Monarhije donesena je 15. srpnja 1881. godine.

uglednih filozofa Franje pl. Markovića i Đure Arnolda.

Istakao se već na samom početku tako da nakon prve studijske godine, na temelju dodijeljene stipendije, nastavlja studij na Sveučilištu u Beču. Nakon moćnih herbartovaca u austro-ugarskoj prijestolnici upoznaje različite smjere tzv. nove škole i reformske pedagogije, koji u to vrijeme potiskuju tzv. staru školu utemeljenu na herbartovskoj normativnoj pedagogiji: filozofijska, kulturna, duhovnoznanstvena, aksiologijska, individualna i socijalna pedagogija, samo su neki u nizu pravaca koje tada proučava. Diplomirao je na Sveučilištu u Beču u redovitom roku 1903. godine, nakon čega se vraća u domovinu.

Suplent² je u Gimnaziji u Osijeku školske godine 1903./1904., zatim prelazi u Senj (1904./1905.) te potom u Kraljevsku gornjogradsku gimnaziju u Zagreb 1905., gdje predaje filozofiju i klasične jezike. Za vrijeme boravka u Zagrebu posvetio se intenzivnomu dvogodišnjem proučavanju filozofijskih kretanja, osobito na području logike, na temelju kojeg 1907. godine brani doktorski rad na Sveučilištu u Beču pod naslovom *Zur Grundlegung der Logik (Prilog zasnovanju logike)*. Te je godine u Zagrebu položio i stručni profesorski ispit (Vukosović, 2015: 72). Sve do tada uglavnom je orijentiran na filozofiju.

Tijekom 1907. i 1908., na osobnu molbu, Matičeviću je dopušteno filozofijsko i pedagogijsko usavršavanje na specijalističkom studiju u Leipzigu i Jeni, gdje se razvija uz ugledne svjetske znanstvenike: Wilhelma Wundta, Johannes Volkelta, Paula Bartha, Rudolfa Euckena, Wilhelma Reina i dr. Iako se navedeni autori razlikuju po teleologijskim ishodištima, svima je zajednička snažna znanstvena utemeljenost i pedagogijska aktualnost, koja je na Matičevića ostavila dubokog traga. U tim okolnostima doživljava duhovnu transformaciju: shvaća da se projekt filozofijskog humaniteta ne može ostvariti bez pedagoške akcije. Odbacuje diletantizam pedagoškog rada i zalaže se da znanstveno fundirano pedagogijsko uvjerenje bude polazna točka u rješavanju složenih odgojnih i školskih pitanja. O svom razvoju u to vrijeme Matičević navodi: „Kao osnovna crta moga filozofijskoga i pedagogijskog rada može se uzeti opća izmirla tendencija k stanovitom ‘idealizmu’, koji volim označivati upravo kao naturalizam naših dana (‘moderni’ ili ‘totalni’ naturalizam) tj. naturalizam, koji – izdižući se nad čisti biologizam – vodi računa o genetički dostignutoj duhovnoj (aksiologijskoj) manifestaciji čovječjeg bivstva.“ (Matičević, 1936; u:

² Suplent je tadašnji pripravnik, tj. profesorov privremeni zamjenik u srednjoj školi, odnosno profesor koji je diplomirao na Mudroslovnom/Filozofskom fakultetu i potom se zaposlio kao profesor pripravnik u srednjoj školi. U tom zvanju trebao je biti tri godine te nakon toga polagati stručni ispit.

Kujundžić i Marjanović, 1991: 228).

Vraća se u Hrvatsku fokusiran na pedagoškijske (teorijske) teme i pedagoške (praktične) probleme u kontekstu moderne reformske pedagogije. Od 1916. godine profesor je na Kraljevskoj muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu, gdje predaje pedagoškijske predmete, istražuje odgojne probleme te piše i objavljuje pedagoškijske radove. Godine 1920. dobiva *veniam docendi*, tj. ovlasti održavanja nastave iz Opće pedagogije na Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu³.

Na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu postaje honorarni profesor teorijske pedagogije još od njezina osnutka 1919. godine. U Školi radi 15 godina. Za to je vrijeme postupno izradio sustavna predavanja iz cijele opće pedagogije, u kojima povezuje pedagogiju s aksiologijom na teleologijskoj razini, zastupajući pritom u to vrijeme dominantno pedopsihologijsko (tj. pedologijsko) gledište nove pedagogije⁴ s elementima eksperimentalne pedagogije. O svojoj pedagoškijskoj orijentaciji u to vrijeme Matičević kaže: „Tako sam već onda došao do takova određenja pojma odgoja i nauke o odgoju (‘Pedagogija je nauka o uvjetima i sredstvima razvijanja svih tjelesnih i duševnih sposobnosti (sila) za uživanje i moguće oživotvorenje svih ljudskih vrijednosti (kulturnih vrednota) pod vrhovništvom etičke vrijednosti’), (usp. Pedagoškijska aksiologija..., 1936), koje je u raznim nijansama danas vrlo suvremeno a odaje i crte današnjeg mog već izrađenijeg, naturalističko-idealističkog shvaćanja, kako je naročito dano mojom preciznom definicijom odgoja kao ‘tehnik njege ili organiziranja kulturne volje i kulturnih snaga čovječjih’ u radnji ‘K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj’ (u radu Jugosl. akad. 250, 1934b, izv. na njem. jez. 1935). Taj izrađeniji pojam predstavlja sintezu naturalističko-biologijske i kulturnopedagoškijske orijentacije i njime je određen i sadržaj ili ‘predmet’ jednoj naročitoj nauci tj. autonomnoj pedagogici, koja se tako ne može smatrati ni primijenjenom psihologijom ni jednostavno dijelom filozofije (...).“ (Matiče-

³ Turbulentne političke prilike u razdoblju Matičevićeva života odražavale su se na čestu promjenu imena ustanova u visokom obrazovanju. Tako Mudroslovni fakultet nakon Prvoga svjetskog rata dva puta mijenja ime: primjenom srpskog Zakona o univerzitetima od 1926. godine počinje se zvati Filozofskim fakultetom, da bi mu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske ime ponovno bilo Mudroslovni fakultet. Sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu od sredine 1919. godine službeno se zove Sveučilište Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, nakon Vidovdanskih ustava od 28. lipnja 1921. njegovo se ime usklađuje s novim imenom države, pa se riječ *kraljevstvo* zamjenjuje riječju *kraljevina*, sredinom 1930. godine na temelju Zakona o univerzitetima u Kraljevini Jugoslaviji novi mu je naziv Univerzitet kraljevine Jugoslavije u Zagrebu, a od jeseni 1940. godine ban Banovine Hrvatske određuje mu novo ime – Sveučilište u Zagrebu, pri čemu se u kolokvijalnom razgovoru sveučilištu vraća naziv – Sveučilište u Zagrebu. Konačno, za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske Zakonskom odredbom o Hrvatskom sveučilištu u jesen 1941. godine, kojom se stavlja izvan snage Zakon o univerzitetima, Sveučilište mijenja ime u Hrvatsko sveučilište.

⁴ Vidjeti o tome više u: Radeka, 2004.

vić, 1936; u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 229).

Već godinu dana nakon početka rada na Višoj pedagoškoj školi, 1920. godine habilitira na Sveučilištu u Zagrebu raspravom pod nazivom: „Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja“. Time je stekao *venia legendi* za održavanje nastave iz opće i gimnazijske pedagogije⁵.

Poslije umirovljenja Đure Arnolda 1924. godine dolazi na njegovu Katedru za praktičnu filozofiju i pedagogiju i postaje predstojnik Pedagogijskog seminara Mudroslovnog fakulteta, kao izvanredni profesor. Već sljedeće godine izabran je za redovitog profesora. Zaslužan je za razdvajanje pedagogije od filozofije i prerastanje pedagogije iz općeg predmeta u zasebni studij, koji je pokrenut 1928. godine, od kada je omogućeno i stjecanje doktorata znanosti iz pedagogije. Matičević nastavlja predavati pedagogiju na Sveučilištu sve do kraja svoga života. Umro je Zagrebu 16. lipnja 1940. godine.

Dolaskom za sveučilišnog profesora pedagogije, nakon Franje pl. Markovića i Đure Arnolda, Stjepan Matičević uspješno završava proces sveučilišne izgradnje i osamostaljenja pedagogije od filozofije. Od prvih pedagogijskih predavanja Franje pl. Markovića, već od 1876. godine, preko osnivanja katedra za pedagogiju te teoretičnu i praktičnu filozofiju 1893. godine i imenovanja Đure Arnolda godinu dana kasnije prvim profesorom na toj katedri, kao i utemeljenja Pedagogijskog seminara 1896. godine, obveznog za sve studente Mudroslovnog fakulteta radi stjecanja nastavničkih kompetencija, pedagogija s Matičevićevim promjenama dostiže razinu samostalne znanstvene discipline sa svojim zasebnim sveučilišnim studijem. Naime, novom Uredbom o Filozofskom fakultetu iz 1928. godine došlo je do znatne promjene u režimu studiranja. Prema toj uredbi, Fakultet je ustrojen u 30 studijskih grupa, pri čemu je svaka imala po tri predmeta: A, B i C. Najopsežniji je bio A predmet, koji se polagao na kraju osmosemestralnog studija, B predmet se polagao nakon šestog semestra, a C predmet nakon četvrtog semestra (Vukasović, 1998: 373)⁶.

⁵ Habilitacija je najviši postdoktorski akademski ispit kojim se dokazuju sposobnosti za obavljanje poziva sveučilišnog profesora. Uvjet za habilitaciju jest doktorat znanosti i određena praktična predavačka ili istraživačka iskustva iz nekog ili nekih kolegija. Pritom se često (kao u Matičevićevo vrijeme u Hrvatskoj) zahtijeva pisanje i javna obrana određenog rada iz tog područja, čime se stječe *venia legendi* – pravo na održavanje sveučilišne nastave iz jednog ili više kolegija.

⁶ U skladu s tim promjenama, od 1928. godine nastavljena je teorijska i praktična nastava pedagogije u Pedagogijskom seminaru kao opći predmet obvezan za sve studente Fakulteta, ali je istovremeno pedagogija izdignuta na razinu zasebnoga studijskog predmeta, završavanjem kojeg student stječe zvanje diplomiranog pedagoga uz još dva studijska zvanja. Kako je znanstveno usavršavanje i stjecanje titule doktora znanosti moguće iz onih sveučilišnih disciplina koje su na studijskoj razini, od uvođenja studija pedagogije 1928. godine omogućeno je i stjecanje doktorata znanosti iz područja pedagogije.

Od dolaska na Sveučilište pa do svoje smrti Stjepan Matičević radi značajne iskorake, presudne za znanstveno i sveučilišno osamostaljivanje i razvoj pedagogije, što je u to vrijeme zapaženo i u širim krugovima. Nakon što je izabran za dopisnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1924. godine, za redovitog (pravog) člana izabran je 1930. godine. S njime je ne samo pedagogija u Hrvatskoj već i u cjelokupnoj Kraljevini SHS (Jugoslaviji) dobila svoga prvog i do sada jedinog pedagoga akademika. Bio je redoviti član Matice hrvatske, pravi član Hrvatskoga pedagogijsko-književnog zbora, član Hrvatskoga profesorskog društva, a neko je vrijeme radio i u Prosvjetnom savjetu Ministarstva prosvjete u Beogradu. Sudjelovao je i u radu Komisije za izradu projekata Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1936. godine. Bio je predavač, tajnik i predsjednik u to vrijeme uglednoga Pučkog sveučilišta u Zagrebu od 1935. godine do smrti (Vukasović, 2015: 73–74). Stjepan Matičević napravio je ključan doprinos sveučilišnom osamostaljivanju pedagogije. Objavio je osam knjiga i sedamdeset članaka. Angažirao se i u rješavanju niza praktičnih, stručnih pitanja vezanih za razvoj školstva.

DOPRINOS STJEPANA MATIČEVIĆA RAZVOJU PEDAGOGIJE

Pedagogijski opus Stjepana Matičevića

Stjepan Matičević djeluje u razdoblju najplodnijeg razvoja pedagogije u Hrvatskoj. Mnogo je doprinio tome da pedagogija u Hrvatskoj dođe na razinu svjetskih pedagogijskih strujanja. Vodeći je predstavnik kulturne pedagogije, najznačajnija i najvažnija pedagogijskog (teorijskog) pravca u Hrvatskoj,

Pedagogija se u to vrijeme studirala kao C studijska grupa u jednoj od sljedećih kombinacija:

a) Opća pedagogija s Metodikom i Psihologijom;

b) Osnove više matematike ili fizike i Kemija ili Opća zoologija, ili Opća botanika, ili Biologija, ili Klasični jezik s književnošću, ili Narodni jezik, ili jedan moderan jezik s književnošću, ili Historija, ili Filozofija (Dumbović, 1997: 380). Nastavu u seminaru i na studiju izvodili su profesori XXX. pedagogijske grupe. Uz profesora Matičevića od školske 1931./32. godine sveučilišni docent Pavao Vuk-Pavlović (1894. – 1978.), primljen u Filozofijski seminar Filozofskog fakulteta 1929. godine, predaje studentima pedagogije Povijest odgoja i odgojnih teorija, a u akademskim godinama 1937./38. i 1938./39. umjesto spomenutog kolegija nastavlja predavati Filozofiju odgoja. U razdoblju 1941. – 1945. godine vlast Nezavisne Države Hrvatske ga prisilno umirovljuje, a rehabilitaciju i povratak na studij filozofije doživljava u Narodnoj Republici Hrvatskoj 1946. godine, nakon čega ne vodi više kolegije na studiju pedagogije (Brida, 1974: 10–15). Uz zapažen pedagogijski rad na Fakultetu još od 1936. godine, kada postaje *privatni docent* za pedagogiju, Stjepan Pataki (1905. – 1953.) od 1940. godine stalno je angažiran na studiju pedagogije sve do svoje smrti. Nakon smrti Stjepana Matičevića 1940. godine, profesor Vladimir Petz (1887. – 1970.) zaposlen je na Fakultetu 1941. godine i predaje pedagogiju na studiju i seminaru sve do raspada Nezavisne Države Hrvatske 1945. godine, kada doživljava isto ono što je doživio Vuk-Pavlović dolaskom ustaša i NDH – vlast Narodne Republike Hrvatske prisilno ga je umirovila.

koji je posvećen pedagogiji kao znanosti i temeljnim teleologijskim pitanjima pedagogije i odgoja. S tim pravcem završava prijelaz pedagogijske teorije u Hrvatskoj s pedagoga praktičara na pedagoge teoretičare koji se sustavno i cjelovito posvećuju promišljaju odgoja (kao profesori Sveučilišta i Više pedagoške škole), odnosno do kraja se napušta *prosvjetiteljski* pristup pedagogijskoj teoriji. Kulturna pedagogija u središte svoga interesa stavlja kulturu, sustav vrijednosti i odnos odgoja prema njima, pri čemu od odgoja i škole traži angažiranje svih učenikovih potencijala. U središtu kulturne pedagogije cjelokupni je čovjek kao htijuće, osjećajno i djelatno biće – za razliku od herbartovske normativne pedagogije u kojoj je odgoj prije svega sveden na razumski dio odgajnika.

U kontekstu kulturne pedagogije Matičević razvija specifičan funkcionalističko-personalistički pristup odgoju. Odgoj shvaća kao prirodno-kulturno, funkcionalno penjanje ljudske vrste po vertikali. Svaki pojedinac na temelju osobnih dispozicija treba aktivno prerasti iz svoga individualnoga, tzv. subjektivnog duha u kolektivni, tzv. objektivni duh temeljen na kulturnim dostignućima svoje društvene sredine i cijelog čovječanstva. FIAT PERSONA temeljni je aksiom pedagogijskoga i odgojnog rada kojim Stjepan Matičević potiče transformaciju individuumu u osobnost, tj. *personu*. Personalizacija individue temeljni je smisao odgoja (Kujundžić i Marjanović, 1991: 44).

Odbacuje diletantizam i zalaže se da znanstveno fundirano pedagogijsko uvjerenje bude polazna točka u rješavanju složenih odgojnih i školskih pitanja (Težak i Matkovac, 1971: 16). Personalistički utemeljen funkcionalizam i kulturna pedagogija izgrađena pod utjecajem njemačke duhovnoznanstvene pedagogije suština je njegova znanstvenog pristupa pedagogiji.

Stjepan Matičević prvi je autor koji je u Hrvatskoj započeo razvijati kulturnu pedagogiju. Nakon obrazovanja u filozofiji, klasičnim jezicima i povijesti te doktorata iz filozofije, njegovo kasnije pedagogijsko usavršavanje u inozemstvu tako je snažno djelovalo na njega da „Matičević doživljava duhovnu transformaciju i postaje pedagogijski teoretičar“ (Kujundžić, 1972: 31). Njegov postupni prelazak iz filozofije u pedagogiju završen je 1916. godine, nakon što je na Učiteljskoj školi u Zagrebu preuzeo predavanja isključivo pedagogijskih disciplina (Isto: 39).

Najvažnija djela Stjepana Matičevića uglavnom su nastala 1934. godine i u njima je „on dostigao najviši stupanj sinteze i počeo izgrađivati cjeloviti sustav pedagogije“ (Kujundžić i Marjanović, 1991: 21):

- „Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja“, 1921.
- „K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj“, 1934.
- „Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi“, 1934.
- „Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje“, 1934.
- „Priroda, kultura i odgoj“, 1935.

Njegovo programatsko pedagogijsko djelo, habilitacijski rad „**Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja**“, objavljeno 1921. godine, bavi se pitanjem usvajanja pedagogijsko-kulturnih dobara u svjetlu herbartovske normativne i *nove pedagogije*, stvarajući sintezu koja je uzimala u obzir i *staru* intelektualističku pedagogiju herbartovskog tipa i *novu* voluntarističku pedagogiju, psihologiju i filozofiju. „U novoj sintezi polazi se, naime, od djeteta, njegovih potreba, mogućnosti i stvaralaštva, ali se ne ostaje na tom nivou nego se putem nastave dječja svijest razvija u pravcu normi logičkog mišljenja i izgrađivanja znanstvenog pogleda na svijet i život“ (Kujundžić, 1972: 46). Pritom i psihologija i filozofija služe pedagogiji kao pripomoć u odgoju. Poput predstavnika duhovnoznanstvene pedagogije i prema Matičevićevu određenju filozofija, odnosno gnoseologija i logika kao njezine discipline, određuju kamo treba ići, a moderna psihologija mišljenja – koja umjesto predodžbenog sadržaja stare intelektualističke psihologije, pa onda i pedagogije, zagovara među-predodžbene čimbenike kojima se teži sintezi ukupnih čovjekovih potencijala – kako intelektualističkih tako i voluntarističkih – pomaže razumijevanju čovjekova stanja. Tako *nova filozofija* i *psihologija* pomažu *novoj pedagogiji* po kojoj odgoj vodi višem stupnju humanizacije, odnosno oživotvorenju kulturnog dobra. Taj Matičevićev rad nakon prijevoda na njemački jezik nailazi na odjek i u njemačkoj duhovnoznanstvenoj literaturi.

Sljedećim radovima Matičević razrađuje pedagogijske ideje naznačene u djelu „Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja“. U njima posebno raspravlja o problemu pedagogijske teleologije protiveći se istovremeno pedagogijskom psihologizmu i ekstremnom pedocentrizmu (idealni i realni moment u uzgoju), odnosu voluntarizma i intelektualizma suprotstavljajući se krajnostima i jednoga i drugog pristupa (moć ideje) i međuodnosu pedagogijskog pesimizma i optimizma zazirući od obje krajnosti (promjenjivost karaktera) (Pataki, 1937: 100–102).

Studija „**K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj**“, koja je također objavljena 1934. godine, najpoznatiji je Matičevićev rad. U njoj ra-

spravlja o dvama temeljnim problemima: suštini odgojne funkcije i mogućnosti zasnivanja pedagogijske znanosti. Dovodeći ta dva problema u *organičku* vezu, ističe da je osnovno svojstvo odgoja transformacija, melioracija, prijelaz iz jednog stanja u drugo – u pravilu iz nižeg entiteta u više entitete – iz *individue* u *personu*. „Uspoređujući tu djelatnost sa svim naukama koje proučavaju čovjekov *status quo* (psihologija, sociologija, povijest itd.) kao i sa znanostima što proučavaju čovjekov *status idealis* (filozofija, etika, antropologija itd.), on pravilno zaključuje da nijedna znanost posebno ne tretira problem čovjekovog *statusa nascendi*, tj. njegovu transformaciju iz nižih u više oblike opstojnosti“ (Kujundžić, 1972: 54). Razotkrivši odgoj kao ekskluzivno područje čovjekove društvene *eksistencije* kojim se ne bavi ni jedna druga znanost, Matičević zaključuje: „Priroda strukture odgojnog procesa kao svijesna čovječjeg (odgajateljskog) djelanja po svojoj složenosti i specifičnosti upućuje na jednu specifičnu izvršnu kauzalnost, na odgojnu kauzalnost, koja zajamčuje i specifičnost odgojne funkcije i specifičnost jedne nauke o njoj. (...) Nauka o odgoju ili pedagogija je prema tome specifična i prema drugima jasno razgraničena nauka sopstvene zakonitosti, ona je autonomna nauka. (...) Pedagogija prema tome bivstveno nije ni primijenjena psihologija ni primijenjena filozofija (ili koja druga nauka), a još manje sama filozofija ili dio filozofije (filozofijska disciplina). (...) Pedagogija je autonomna nauka, čista teorijom fundirana tehnološkijska (normativna) nauka, koja se naslanja na brojne pomoćne nauke, prije svega na psihologiju i filozofiju“ (Matičević, 1934b; u: Kujundžić i Marjanović: 199).

Matičevićevo dokazivanje originalnosti predmeta proučavanja pedagogijske znanosti, koja mu omogućuje znanstvenu autonomiju, osobito je bitna u odnosu na filozofiju jer, kako ističe Pataki, pedagogijska se teorija „razvijala i izgrađivala u najužem dodiru sa filozofijom“. To je posebno bitno u pogledu „teološkog problema, naime problema odgojnog ideala i odgojne svrhe. Po tom problemu činilo se da pedagogija ovisi o filozofiji, a da i ne govorimo o tome kako je takva situacija otežavala utvrđivanje autonomnog karaktera pedagogijske nauke“ (1937: 108). No, temeljni problem pedagogijske znanosti prema Matičevićevu pristupu nije utvrđivanje odgojnog ideala i odgojne svrhe, već proučavanje biti odgojne funkcije. A u tom području pedagogija je očuvala autonomnost u proučavanju svoga predmeta.

U vrlo važnoj raspravi „**Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi**“, u kojoj razrađuje funkcionalni pristup pedagogiji u opoziciji prema radnoj ško-

li, zagovara uvažavanje prirodnih mogućnosti odgajnika u odgoju. Prema tom pristupu, odgajatelj u odgoju mora uvažavati sljedeću *formulu*: „Stavlja u funkciju, uposli sve vrijedne ljudske sposobnosti spoznajne (osjetilne i misaone), čuvstvene i voljne. (...) Udesi svoje uzgojne (pedagogijske) metode tako, da izazoveš kulturnoj, naročito nacionalno kulturnoj građi odgovarajuće (adekvatne) psihofizičke funkcije: tjelesne, misaone, čuvstvene i voljne“ (Matičević, 1934c; u: Kujundžić i Marjanović: 157 i 159).

To razdoblje plodnog razvoja pedagogijske teorije 1934. godine Matičević završava djelom „**Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje**“. U njemu pedagogiju gradi na autohtonoj filozofijskoj koncepciji *realidealizma*, odnosno *totalnog naturalizma* koji prirodnu datost i duhovni sadržaj doživljavaju kao suprotstavljene opreke unutar jedinstvenoga životnog procesa (Ledić, 1991b: 158–159). U tom kontekstu razvija *funkcionalnu pedagogiju* koja aktivira sve duhovne snage pojedinca s pomoću odgovarajućih kulturnih podražaja i vrijednosti primjerenih *personalnim* sposobnostima odgajnika. Odgojno je djelovanje pedagogijski akt zasnovan na odnosu između odgajatelja i odgajnika, tj. specifičan oblik kulturnog utjecanja odraslih – odgajatelja, kao posrednika između kulturnih vrijednosti (sadržaja) i mladih naraštaja na djecu – odgajnike, koji prirodno teže vlastitom uzdizanju i duhovnom rastu (Zaninović, 1994: 162–163). Pedagogijski akt počiva na *pedagogijskoj zajednici* odgajatelja i odgajnika, pa tamo gdje nema izravnoga, odnosno osobnoga *pedagogijskog odnosa* između odgajatelja poticanog ljubavlju i autoritetom s jedne strane i odgajnika vođenog odanošću i povodljivošću s druge strane „ne možemo govoriti ni o odgoju u pravom smislu (...)“ (Matičević, 1934d; u: Kujundžić i Marjanović: 113). Matičević ne prihvaća panpedagogizam Ernsta Kriecka (1882. – 1947.), Karola Ozvalda i drugih autora, već odgoj vidi jedino tamo gdje postoji odgojni trokut: odgojna vrijednost – odgajnik – odgajatelj, pri čemu težište stavlja na odgajatelja bez čije posredničke uloge odgajnik i odgojna vrijednost ne mogu uspostaviti kontakt.

Ulozi odgajatelja u odgojnom trokutu odgojna vrijednost – odgajnik – odgajatelj Matičević posvećuje posebnu pažnju i u radu „Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje“ jer je smatra ključnom. Za razliku od radne škole, odgajatelja pozicionira u središte odgojnog procesa. Ponovno naglašava da se odgoj događa u izravnom odnosu odgajatelja i odgajnika, pri čemu se odgajateljev rad kreće između polova ljubavi i autoriteta, pri čemu odgajnika vodi odanost i povodljivost. Krajnji je motiv odgajanja „čovjekoljubiva kulturna upravljenost,

ljubavna strast odrasla kulturna čovjeka prema kulturi pristupnom i priklonjenom mladom ljudskom individuumu kao klijalištu i rasadištu svake kulture“ (Matičević, 1934d; u: Kujundžić i Marjanović: 115). Glavna odgajateljeva zadaća u tome je što se bez njegove posredničke uloge ne može doći do kontakta odgajanika i odgojne vrijednosti: „Odgajatelj u svojoj odgajateljskoj ljubavi ima svoje ideje i ciljeve, on zastupa svijet objektivnih vrednota (istinu, ljepotu, dobrotu i svetost), oličenih u kulturi jedne sredine (društva, naročito svoga naroda), on mora da uvede i asimilira svog odgajanika toj kulturi i narodu, koji traži svoje, a njima i njegovim nastojanjima nasuprot stoji odgajanik sa svojom individualnošću, sa svojom prirodom, sa svojim pogledima i tendencijama razvijanja, odgajanik, koji kraj sve odanosti traži sebe i svoj cilj u sebi“ (Isto: 117). Odgojne ili *kulturne vrijednosti* su dakle hijerarhijski organizirane, upravljene k oblikovanju duševno-duhovne funkcionalnosti, odnosno razvoju sposobnosti jačanjem odgajanikovih funkcija.

U posljednjem među najzapaženijim djelima „**Priroda, kultura i odgoj**“, objavljenom 1935. godine, Matičević sublimira svoj cjelokupni teorijski opus baveći se posebno odnosom obrazovnoga i kulturnog ideala, te mogućnošću univerzalnoga kulturnog ideala, nijećući takvu mogućnost u skladu s osnovnim postulatima duhovnoznanstvene pedagogije i odnosa apsolutnoga i relativnog u cilju odgoja.

Matičević u pedagogiji „naglašava potrebu sintetskog prilaza koji se sastoji u vođenju računa o objema osnovnim determinantama odgoja: urođenim predispozicijama kao i o stupnju dostignuća društvene sredine i cijelog čovječanstva“ (Kujundžić i Marjanović, 1991: 22). Smisao je odgoja „prirodno-kulturno penjanje ljudske vrste po vertikali, to je novi rast, melioracija, stanovita transformacija koja će u dalekoj budućnosti dovesti do novog fenotipa, pa u stanovitom pogledu izmijeniti i sam genotip čovjeka“ (Isto, 22). Odgoj je, prema Matičeviću, slobodan razvoj slobodnih bića zajednički usmjerenih prema vlastitoj emancipaciji.

Pedagogija Stjepana Matičevića u kontekstu razvoja kulturne pedagogije

Osim Stjepana Matičevića, kulturnu pedagogiju u Hrvatskoj razvijali su između dvaju svjetskih ratova još i Pavao Vuk-Pavlović (1894. – 1976.), Stjepan Pataki (1905. – 1953.), Vladimir Petz (1935. – 1941.), Marijan Tkalčić (1896.

– 1956.) i dr., pri čemu su najdublji traga u tom pogledu uz Stjepana Matičevića ostavili Pavao Vuk-Pavlović i Stjepan Pataki. Ovaj se pravac u recentnoj pedagogijskoj literaturi, a ponekad i u vrijeme njegova razvoja, naziva još i *filozofijskom pedagogijom* (Franković, 1958: 352–353; Franković i sur., 1971: 83; *Pedagoška ...*, knj. I, 1989: 343; Ledić, 1991a: 356, Ledić 1991b: 128 i dr.) radi njegove teorijske, odnosno teleologijske znanstvene orijentacije: „Usmjerena je (filozofijska, odnosno kulturna pedagogija; op. I. R.) više na raspravljanje o pedagogiji kao znanosti, a manje se odnosi na reformiranje praktičnoga odgojnog rada“ (Franković i sur., 1971: 83).

Unatoč nemalim razlikama među pristupima spomenutih profesora, vodećim predstavnicima kulturne pedagogije – kako u pogledu svjetonazora i filozofijskih ishodišta tako i u određenju pedagogije i njezinu utemeljenju – svi se oni udaljavaju od tradicionalne pedagogije herbartovskog tipa, koja je još uvijek imala duboke korijene u hrvatskoj pedagogiji, inklinirajući prema novim pristupima pedagogiji u suglasju s aktualnim svjetskim pedagogijskim strujanjima. Međutim, to udaljavanje od normativne pedagogije i približavanje pojedinim reformskim strujanjima (osobito pedagogiji radne škole) bilo je *cum grano salis*. Tako, primjerice, Stjepan Matičević u članku „Povratak k normi. Herbart redivivus?“, koji je objavio potkraj svog života, na sljedeći način govori o ograničenjima pedagogije radne škole: „Ono što nam se podavalo pod vidom ‘novog’ (...), sav onaj elan, koji je u ‘pedagogijskom pokretu’ zadnjih decenija bio tako reći sabit u pojmu ‘radne’ ili ‘aktivne’ škole sa svojim principijelnim ‘stvaralaštvom’, svojom ‘samoradinošću’, ‘spontanošću’, ‘aktivnošću’, ‘originalnošću’, ‘herezom’, ‘doživljajnošću’, ‘samoodređenjem’ i t. d., moralo se je doskora i upravo prvenstveno u *praksi*, u metodičnosti samog školskog rada sukobiti sa odgojnom zbiljom i mogućnošću. Rano su se otkrile ‘granice’ – i ukoliko nije bilo uopće prelaz starog na novo posvemu neproveden – makar sramežljivo javljali glasovi povratka ka ‘podavanju’, ‘receptivnost’, ‘vježbanju’, ‘učenju’, ‘vođenju’, ‘poslušnosti’. S tim su išli paralelno i uzdisaji za – Herbartom.“ (Matičević, 1940; u: Kujundžić i Marjanović: 219). Vrednovanje dosega staroga i novoga u tom članku Matičević zaključuje svojevrsnom sublimacijom na sljedeći način: „I mene je očito, makar možda i u podsvijesti, rukovodio obzir na rečenu Herbartovu formulu, kad sam prije dvadesetak godina ovako cilj odgajanja formulirao: ‘Cilj je odgajanja razvijanje svih tjelesnih i duševnih sposobnosti za uživanje i po mogućnosti oživotvorenje svih kulturnih vrijednosti, ukoliko su one kompatibilne sa najvišim, moralno-religijskim vrijedno-

stima. Svakako u toj formuli još živi Herbart, iako u drugoj okolini, u drugoj naravi. A tako će to biti uopće s povratkom normi i k Herbartu: pravi napredak bit će uvijek u nekoj sintezi starog i novog. Nema Herbart više te moći, da obori 'novu' pedagogiju, naročito t. zv. pedagogiju rada u njenoj totalnosti; ona jest jedna nesumnjivo nova i vrijedna tekovina, ali istina će biti – kao obično – i tu po sredini (*medius tutissimus ibis*): povratak k normi i k Herbartu neka znači stvaranje zdrave, 'više' sinteze novog i starog, 'nove' i 'stare' do 'najnovije' škole.“ (Isto: 226–227).

Raznovrsnost pristupa glavnih predstavnika kulturne pedagogije u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova omeđena je teorijskim krajnostima Stjepana Matičevića s jedne strane i Pavla Vuk-Pavlovića s druge strane, između kojih se uplela kulturna pedagogija Stjepana Patakija. O kulturnoj pedagogiji u Hrvatskoj, poput duhovnoznanstvene pedagogije u Njemačkoj na koju se naslanja, nije moguće govoriti kao o koherentnom pravcu. Bez obzira na to, radi se o najsnažnijem i najznačajnijem pravcu unutar povijesti pedagogije u Hrvatskoj ne samo između dvaju svjetskih ratova nego i unutar cjelokupne nacionalne povijesti pedagogije, s kojim je završen proces znanstvenoga i sveučilišnoga konstituiranja pedagogije u Hrvatskoj i njezino ubrzano približavanje suvremenim tendencijama svjetske pedagoškijske misli. Tom procesu Stjepan Matičević dao je presudan doprinos.

Vrlo bogat spoznajni fundus kulturne pedagogije potvrđuje da se radi o pedagoškijskom pravcu koji na pedagogiju gleda posve drugačije od herbartovske tradicionalne pedagogije – posljedica čega je sasvim drugačiji pristup odgoju. Kulturna pedagogija u središte svog interesa stavlja kulturu, sustav vrijednosti i odnos odgoja prema njima (Zaninović, 1994: 159), pri čemu od odgoja traži angažiranje svih odgajaničkih potencijala. Kako se čovjekova punina ne iscrpljuje čovjekovim *ratiom*, odgoj upućen samo na *ratio* ne može dati adekvatne rezultate (Gudjons, 1994: 29). Stoga je u središtu kulturne pedagogije cjelokupni čovjek kao htijuće, osjećajno i djelatno biće u kojem je njegova kognitivna, afektivna i konativna komponenta objedinjena u nerazdruživu cjelinu – za razliku od herbartovske pedagogije u kojoj je odgoj prije svega reduciran na odgajaničkov racionalni aspekt – pa i niza reformskih pravac u pedagogiji koji odlaze u neke druge krajnosti. Kulturna pedagogija za predmet proučavanja uzima svakodnevnu stvarnost suprotstavljajući se zatvaranju očiju pred problemima suvremenog svijeta. Ona polazi sa stajališta da teorija odgoja proistječe iz prakse, hoće na nju utjecati te u tom zadatku nalazi i opravdava svoju egzistenciju.

Poseban problem u razvoju kulturne pedagogije u Hrvatskoj bio je u tome što je prekratkotrajala da bi omogućila potpuno teorijsko zaokruživanje i približavanje praktičnim pedagoškim pitanjima. Za razliku od pedagogije radne škole, koja je svoj razvoj započela još za vrijeme prve etape suvremene povijesti pedagogije u Hrvatskoj, da bi ga nastavila tijekom čitave druge etape, glavni predstavnici kulturne pedagogije u Hrvatskoj započinju proučavanje pedagogije tek u rasponu od 1916. (Matičević) preko 1928. (Pataki) do 1932. godine (Vuk-Pavlović). S obzirom na to da je Stjepan Matičević preminuo 1940. godine, Pavao Vuk-Pavlović s uspostavom Nezavisne Države Hrvatske sljedeće godine prisilno umirovljen i tako spriječen u daljnjem javnom radu, a Stjepan Pataki u tome totalitarnom okružju znatno smanjuje publiciranje radova⁷, kulturna pedagogija u Hrvatskoj bitno je reducirala svoj razvoj početkom 40-ih godina XX. stoljeća. Nastavak razvoja nakon Drugoga svjetskog rata u potpunosti je prekinut u sklopu raskidanja veza s cjelokupnom građanskom pedagoškijskom baštinom. Svaki pokušaj uspostavljanja kontinuiteta s prijeratnom pedagogijom u Hrvatskoj prokazivan je u to vrijeme kao *nenaučan*, ponekad čak i kao *kontrarevolucionarna* borba protiv aktualne vlasti. Pod osobito snažnim pritiskom našli su se oni pedagoškijski pravci koji su počivali na idealističkoj filozofijskoj osnovi kao alternativni materijalističkoj filozofiji na kojoj je nova vlast zasnovala svoju ideološku potku.

Slijedom navedenih okolnosti, kulturna pedagogija u Hrvatskoj ostala je stiješnjenija u razmjerno kratko razdoblje između dvaju svjetskih ratova, pri čemu je proučavanje kulturne pedagogije njegovih glavnih predstavnika trajalo u prosjeku manje od 15 godina. Prava je šteta što su pritom udžbenici Stjepana Matičevića *Osnovi opće pedagogije*⁸ i Stjepana Patakija *Opća pedagogija* (nastajao oko 1943.) ostali nezavršeni i neobjavljeni, jer bi se njima usustavila cjelokupna kulturna pedagogija⁹.

⁷ Ustaška je vlast u duhu totalitarnih društava prepoznala neke segmente kulturne pedagogije kao ostatke liberalizma koji je zabranjivala – poput njemačke nacističke vlasti koja je za svoje vladavine zaustavila razvoj većeg dijela duhovno-naučnog pedagoškog razvoja.

⁸ Matičevićovo pisanje tog udžbenika spominje Pataki (1937: 104).

⁹ Usprkos tome što su ovi udžbenici nedovršeni, prema svim dostupnim informacijama rad na njima bio je u završnoj fazi pa bi njihovo tiskanje, uz objavljivanje drugih sada već teže dostupnih ili čak uopće neobjavljenih radova glavnih predstavnika kulturne pedagogije u Hrvatskoj, približilo kulturnu pedagogiju široj pedagoškoj javnosti u Hrvatskoj. Tako bi se stvorile pretpostavke za snažnije pokretanje procesa rekonceptualizacije kulturne pedagogije u kontekstu recentne pedagoške zbilje. Na tom je tragu znatan doprinos dao udžbenik koji je u to vrijeme objavio vodeći predstavnik kulturne pedagogije u Sloveniji Karol Ozvald pod naslovom *Kulturna pedagogika: Kažiput za umevanje včlovečevanja* (1927), koji je doživio pretnjak 2000. godine, a nakon toga i aktualizaciju.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Nakon Drugoga svjetskog rata napuštena je bogata pedagogijska baština u Hrvatskoj zasnovana na idejnom pluralizmu, individualizmu u odgoju, sve izbalansiranim pristupu potrebama odgajaničke ličnosti s jedne strane i zajednice s druge strane, uz sve veće uvažavanje ličnosti odgajaničke, respektiranju vrednota građanskog društva u odgoju i dr. S njom odbačen je i bogat pedagogijski opus s vrlo vrijednim spoznajama i teorijama iz pedagogijske teleologije, znanstvene autonomije pedagogije, autonomije odgoja, odnosa pedagogije i odgoja, odnosa pedagogije prema filozofiji, psihologiji i kulturi uopće, odnosa kulture i odgoja, te ličnosti i odgoja, problema cilja odgoja i brojnih drugih pedagogijskih pitanja. U to vrijeme ne samo da je u pedagogijskoj teleologiji „plodan period abruptno prekinut“ odakle „treba započeti potragu za kontinuitetom“ (Ledić, 1991a: 353). Potkraj te etape grubo je prekinut prirodni razvoj cjelokupne nacionalne pedagogijske znanosti. Tim više, danas u ponovnome demokratskom okružju posebno je značajna revalorizacija i rekonceptualizacija kulturne pedagogije s kojom je pedagogija u Hrvatskoj dosegla najvišu razinu znanstvenog razvoja.

U tom je kontekstu nezaobilazna aktualizacija pedagogijskog fundusa Stjepana Matičevića. Bez obzira na to što „Matičević nije uvijek dosljedan u svojim stavovima“ (Ledić, 1991b: 175), zbog čega je njegova kulturna pedagogija, poput duhovnoznanstvene pedagogije Wilhelma Diltheya ostala nezaokružena, pa u nekim aspektima i proturječna, uzimajući u obzir razinu izgrađenosti cjelokupne pedagogije u Hrvatskoj u to vrijeme te u tom kontekstu vrlo vrijedno pedagogijsko naslijeđe Stjepana Matičevića – pri čemu je njegov originalni pristup dokazivanju autonomnosti pedagogijske znanosti bio tek jedan od mnogih značajnih iskoraka u vrijeme izgradnje pedagogije u Hrvatskoj, kada su mnogi isticali kako ona nije znanost „nego neka vještina, umijeće, u najboljem slučaju primijenjena nauka poput tehnike i drugih disciplina“ (Kujundžić, 1972: 53) – recentni povjesničari pedagogije u Hrvatskoj Stjepana Matičevića s pravom smatraju utemeljiteljem znanstvene pedagogije u Hrvatskoj (Isto: 53; Ledić, 1991b: 157). Zbog toga istraživanje pedagogije Stjepana Matičevića nije važno samo u kontekstu povijesti pedagogije već i radi pronalaska rješenja recentnih problema pedagogije i odgoja.

LITERATURA

- BRIDA, M. (1974). *Pavao Vuk-Pavlović: Čovjek i djelo*. Zagreb: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber.
- DILTAJ, V. (1914). *O mogućnosti pedagoške nauke od opšte vrednosti*. Beograd: Izdanje knjižnice Rajkovića i Ćurkovića.
- DILTAJ, V. (1980a). *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- DILTAJ, V. (1980b). *Zasnivanje duhovnih nauka*. Beograd: Prosveta.
- DUMBOVIĆ, I. (1997). Pregled velikih datuma hrvatske pedagogije, školstva i učiteljstva: Kronologija nekih znamenitijih postignuća. *Napredak*. 3: 368–381.
- FRANKOVIĆ, D. (ur.). (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- FRANKOVIĆ, D., M. OGRIZOVIĆ, D. PAZMAN (ur.). (1971). *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj: 1871-1971*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- GUDJONS, H. (1994). *Pedagogija: Temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
- JELIĆ-BUTIĆ, F. (1977). *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Školska knjiga.
- KREŠIĆ, K. (2010). Promišljanja Stjepana Matičevića o odgoju. *Kroatologija*. 1 (2): 110–119.
- KUJUNDŽIĆ, N. (1972). *Pedagogija Stjepana Matičevića*. Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- KUJUNDŽIĆ, N. (1990). Stjepan Matičević redivivus. *Marulić*. 23 (4): 495–499.
- KUJUNDŽIĆ, N., I. MARJANOVIĆ. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- LEDIĆ, J. (1991a). K (izgubljenom) kontinuitetu pedagoške teleologije u Hrvatskoj. *Napredak*. 4: 353–362.
- LEDIĆ, J. (1991b). *Razvoj gledanja na cilj odgoja u povijesti hrvatske pedagoške misli: I dio*. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci – Zavod za pedagogiju.
- MARJANOVIĆ, I. (1991). Filozofijski korijeni i misao Stjepana Matičevića. *Metodički ogledi*. 2 (2): 13–33.
- MATIČEVIĆ, S.: Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja

- (prvi put objavljeno u: Rad JAZU, knj. 224, Zagreb, 1921., op. I. R.): 63–67. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: Osnovi nove škole (prvi put objavljeno kao posebna knjižica u Biblioteci Škola rada, sv. 1, Zagreb, 1934a., op. I. R.): 124–140. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj (prvi put objavljeno u: Rad JAZU, Rad JAZU, knj. 250, Zagreb, 1934b., op. I. R.): 163–199. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje (prvi put objavljeno u časopisu *Napredak*, Zagreb, 1934c., br. 1–2 i 3, op. I. R.): 113–123. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi (prvi put objavljeno u časopisu *Učitelj*, Beograd, 1934d., br. 7, op. I. R.): 151–162. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: Priroda, kultura i odgoj (prvi put objavljeno u časopisu *Napredak*, Zagreb, 1935., br. 4, 5–6, op. I. R.): 200–213. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: Kratka autobiografija (napisana 1936., prvi put objavljena u ovoj knjizi, op. I. R.): 228–230. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S.: Povratak k normi. Herbart redivivus? (prvi put objavljeno u časopisu *Napredak*, Zagreb, 1940., br. 3 i 4, op. I. R.): 218–227. U: Kujundžić, N., I. Marjanović. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića*

- ća. *Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MILOŠEVIĆ, M. (1911). *Opšta kulturna pedagogika: kao nauka koja činjenice vaspitanja ispituje na kulturnim pojavama u razvitku individualnog i kolektivnog duha*. Beograd: Izdanje zadužbine I.M. Kolarca 145, Nova štamparija "Davidović".
- OZVALD, K. (1927). *Kulturna pedagogika: Kažipot za umevanje včlovečevanja*. Ljubljana: Slovenska šolska matica.
- PATAKI, S. (1937). Pedagogija prof. Matičevića. Povodom tridesetgodišnjice njegova rada. *Posebni otisak iz časopisa: Napredak*. 3-4: 95-111.
- PATAKI, S. (oko 1943). *Opća pedagogija, Pedagoški arhiv Hrvatskog školskog muzeja, Signatura: P-4072/I, koš. 3, M, 1-79. i 28-71. arhivski obilježениh listova*.
- Pedagoška enciklopedija*. (1989). knjiga I-II. Beograd – Zagreb – Sarajevo – Titograd – Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Školska knjiga – SOUR Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, OOUR Izdavanje udžbenika i udžbeničke literature – Zavod za izdavanje udžbenika.
- PUŠIĆ, B. (2010). Temeljni pojmovi filozofije odgoja Stjepana Matičevića i Josipa Marinkovića. *Kroatologija*. 1 (1): 269-279.
- RADEKA, I. (2004). Konstituiranje pedagogije i pojava pedologije u Hrvatskoj. *Anali za povijest odgoja*. 3: 17-26.
- RADEKA, I. (2007). Reformska pedagogika v procesu razvoja pedagogike na Hrvaškem. *Sodobna pedagogika*. 4: 106-129.
- SPRANGER, E. (1942). *Oblici života: Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- ŠIDAK, J. (ur.). (1969). *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, knjiga I-II. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- TEŽAK, S., J. MARKOVAC (ur.). (1971). *Pedagoška akademija Zagreb 1919-1969*. Zagreb: Pedagoška akademija.
- VUK-PAVLOVIĆ, P. (1996). *Filozofija odgoja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada (Napomena: Knjigu je priredio i predgovor napisao Milan Polić, a predstavlja zbirku ranije objavljenih pedagoških radova P. Vuk-Pavlovića; op. I. R.).
- VUKASOVIĆ, A. (1998). *Pedagoška izobrazba na Sveučilištu u Zagrebu*

- (1893-1998). *Napredak*. 3: 372–380.
- VUKASOVIĆ, A. (2015). *Likovi istaknutih hrvatskih pedagoga*. Zagreb: Školske novine.
- ZANINOVIĆ, M. (1994). Predstavnicu kulturne pedagogije u Hrvatskoj. *Radovi – Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*. 32 (9): 159–166.
- URL1: LONČAREVIĆ, V. (1990). Prvi pedagog akademik u HAZU-u. *Pedagoško misionarstvo Stjepana Matičevića. Glas Koncila*.
- <https://www.glas-koncila.hr/stjepan-maticevic-prvi-pedagog-akademik-u-hazu-u/> (pristupljeno 23. rujna 2020.).

THE PEDAGOGY OF STJEPAN MATIČEVIĆ:

ON THE OCCASION OF THE HUNDRED AND FORTIETH BIRTH ANNIVERSARY AND THE EIGHTIETH DEATH ANNIVERSARY

Igor RADEKA

University of Zadar

Department of Pedagogy

ABSTRACT

KEYWORDS:

cultural pedagogy,
personalism,
functionalism, study of
pedagogy

The following article analyses the life and work of Stjepan Matičević (1880-1940). He was born in a respectable middle-class family in Srijemska Mitrovica. After graduating in philosophy, classic philology and history and taking a PhD in philosophy, he started teaching at grammar schools in Osijek and Senj, and later at the Royal All-male Upper-town School for Teachers in Zagreb. After working simultaneously as an external associate of the Faculty of Philosophy and a part-time teacher at the College of Pedagogy in Zagreb, he eventually accepted a permanent position at the Faculty of Philosophy, University of Zagreb, in 1920, working there until the end of his life.

The first two university lecturers who taught pedagogy as part of philosophy to students taking teaching-oriented programmes of study at the Faculty were noble Franjo Marković and Đuro Arnold. As their successor, Stjepan Matičević separated pedagogy from philosophy as an independent discipline – similarly to the way Johann Friedrich Herbart established pedagogy as an autonomous scholarly field worldwide. Matičević founded the first pedagogy study course in Croatia in 1928, from which time it became possible to obtain a PhD in that field in Croatia. Through his 8 books and 70 published articles, he found an original way to lay the foundations of pedagogy as an independent scholarly discipline.

Stjepan Matičević was the first and the most prestigious university professor of pedagogy in Croatia between the two World Wars. Apart from being engaged in numerous educational, university and cultural organisations, he remains the first and only pedagogue who was a permanent member of the Yugoslav/Croatian Academy of Sciences and Arts.